

I. EDITORIAL

POPULISM ȘI NAȚIONALISM VERSUS VALORILE ȘI OBIECTIVELE UNIUNII EUROPENE

Prof. univ. dr. Ovidiu Predescu

Abstract

The author analyzes the values and objectives of the EU in the context of threats from some populist and nationalist political parties. It also reveals the consequences of an eventual union dissolutions and make also some proposals to strengthen the European Union, including the perspective of Romania as a member of the union.

Keywords: *European Union; EU values; EU objectives; populism; nationalism*

În ajunul Crăciunului anului trecut, prințul Charles al Marii Britanii a vorbit la Radio BBC despre amenințarea pe care o reprezintă în momentul de față *populismul* și persecutarea minorităților religioase, dar și orice alt tip de discriminare la nivel mondial. În opinia sa acestea pot avea „un efect extrem de îngrijorător, un ecou al zilelor întunecate din anii '30¹”. Avertismentul dur al Alteței Sale Regale Prințul de Wales este îndreptățit dacă ne raportăm numai la datele oferite de Organizația Națiunilor Unite. Astfel, potrivit acestora, numărul celor care au fost nevoiți să-și părăsească locuințele din cauza conflictelor militare, etnice și religioase din țările lor a ajuns în anul 2015 la peste 65 de milioane de oameni².

La rândul său, cunoscutul Institut Stratfor (Strategic Forecasting) din Statele Unite ale Americii arată că Uniunea Europeană „nu își va mai reveni niciodată la unitatea care o caracteriza pe vremuri”, iar *naționalismul* va redeveni o forță rupând uniunea în 4 blocuri, și anume: țările mediteraneene, Germania și Austria,

¹ Al. Cruceru, *Ororile trecutului pot reveni*, disponibil la adresa www.stiripesurse.ro.

² *Ibidem*.

Europa de Est, Marea Britanie și țările scandinave³. Deopotrivă, vicedcancelarul german Sigmar Gabriel, într-un interviu pentru *Der Spiegel*, declara că dezmembrarea Uniunii Europene nu mai este de neconceput și că „Moscheile trebuie interzise, comunitățile trebuie dezmembrate, iar predicatorii, expulzați. Și cât mai repede cu putință⁴”.

La nivel conceptual, populismul reprezintă un punct de vedere de natură social-politică, de multe ori folosit cu prilejul unui concurs de împrejurări ori în scop de înșelare a opiniei publice prin promisiuni mincinoase programatice, discursuri bombastice etc.⁵ De esența populismului este, pe de o parte, existența unor elite sau a unor grupuri private de interese aflate la putere în societate la un moment dat, care prin acțiunile lor provoacă neajunsuri celor mulți (de pildă, inegalitatea socială manifestată pe multiple planuri), trădându-le interesele, împotriva cărora se îndreaptă propaganda populistă; pe de altă parte, populistiți conduși de un leader strâns legat de mase, urmăresc schimbarea unei puteri egoiste și criminale cu puterea poporului, în vederea atingerii binelui comun, dar soluțiile propuse de aceștia sunt, în cea mai mare parte a lor, conjuncturale sau demagogice. De-a lungul istoriei regimurile politice populiste s-au caracterizat în general prin comportamente dictatoriale (a se vedea regimul fascist al lui Mussolini sau cel nazist al lui Hitler, cea mai mare parte a regimurilor comuniste, începând cu cel de sub Stalin), lăsând urme adânci și dureroase în memoria umanității⁶.

Cu referire la conceptul de naționalism, acesta desemnează acea doctrină care susține preeminența interesului națiunii în raport cu interesele de grup, de clasă, precum și ale indivizilor care o constituie. De asemenea, indică o mișcare politică alcătuită din indivizi care vor să impună superioritatea națiunii din care fac parte în toate domeniile⁷. Ca ideologie și politică derivate din conceptul de națiune, naționalismul a contribuit în secolele XVIII-XX la încheierea conștiinței naționale și la formarea națiunilor și statelor naționale⁸. Dar, de-a lungul istoriei omenirii, unii adepți ai săi au urmărit întreținerea izolării și ațâțării urii de rasă și naționalitate, precum și aprecierea exagerată a tot ceea ce aparține propriei națiuni⁹.

În ceea ce privește Uniunea Europeană, rămâne de actualitate în domeniul politic, dar și pentru indicarea direcției viitoare spre care se va îndrepta aceasta, statul național¹⁰.

³ *Previziunile Stratfor pentru următorii 10 ani. Rusia se va rupe, România poate deveni o putere regională*, disponibil la adresa stirileprotv.ro.

⁴ A se vedea www.gandul.info.

⁵ În acest sens a se vedea DEX (Dicționarul explicativ al limbii române), Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, ed. revăzută și adăugită, Ed. Univers Enciclopedic Gold, București, 2009, p. 850.

⁶ A se vedea și *Populism*, disponibil la adresa <https://ro.wikipedia.org>.

⁷ *Le Petit Larousse*, Paris, 1993, p. 690.

⁸ DEX, *op. cit.*, p. 691.

⁹ *Marele Dicționar de Neologisme*, Ed. Saeculum I.O., București, 2004, p. 614.

¹⁰ Pentru detalii, a se vedea C. Andrei, *Care va fi următoarea țară care părăsește Uniunea Europeană*, disponibil la adresa www.gandul.info.

Ideea de stat-națiune suveran este augmentată în contextul unional european de Tratatul privind Uniunea Europeană care, în art. 4, prevede următoarele: „(2) Uniunea respectă egalitatea statelor membre în raport cu tratatele, precum și identitatea lor națională, inerentă structurilor lor fundamentale politice și constituționale, inclusiv în ceea ce privește autonomia locală și regională. Aceasta respectă funcțiile esențiale ale statului și, în special, pe cele care au ca obiect asigurarea integrității sale teritoriale, menținerea ordinii publice și apărarea securității naționale. În special, securitatea națională rămâne responsabilitatea exclusivă a fiecărui stat membru¹¹”.

În același timp, realitatea zilelor în care trăim ne arată că naționalismul este în creștere atât la nivel mondial, cât și în spațiul Uniunii Europene. Dacă ne referim numai la Uniunea Europeană, pe acest fundal, în anul 2016, a avut loc fragmentarea acesteia prin ieșirea din uniune a Marii Britanii în urma unui referendum național. Potrivit lui Reva Goujon, vicepreședinte al Departamentului de analiză globală din cadrul Stratfor, anul acesta va fi unul “al repercusiunilor grave. Într-o perioadă prelungită de stres economic este alimentat naționalismul, renaște nativismul, iar gardurile vor reapărea (la frontiere – n.red.)¹²”. Mai mult, dacă luăm în calcul previziunile pentru anul 2017 ale Institutului Stratfor, alegerile din Franța, Germania și, posibil, Italia vor crea o amenințare la existența euro¹³. În scenariul mai puțin optimist pentru destinul Uniunii Europene, se înscrie și ascensiunea în sondajele pentru alegerile parlamentare care vor avea loc în Olanda în luna martie 2017 a Partidului Libertății (PVV) – formațiune naționalistă, eurosceptică și anti-imigrație de extremă dreaptă¹⁴. Pe aceeași linie se situează și Frontul Național (FN) din Franța – partid anti-U.E. și anti-imigrație – Marine Le Pen, șefa acestei formațiuni politice, fiind cotate în sondaje cu șanse mari de a ajunge în turul al doilea al scrutinului prezidențial din mai¹⁵. La toate cele de mai sus se adaugă și votul anti-elite din Italia, majoritatea italienilor pronunțându-se la referendumul din decembrie 2016 împotriva reformelor constituționale propuse de premierul Matteo Renzi. Urmare a acestui rezultat există îngrijorări conform cărora această situație „ar putea duce la paralizie politică și ar putea aduce mai aproape de putere

¹¹ B. Andreșan-Grigoriu, T. Ștefan, *Tratatele Uniunii Europene. Versiunea oficială consolidată*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 5.

¹² C. Sisea, *Previziunile Stratfor pentru 2017: Naționalismul este în creștere, reapar gardurile pe hotar și vor fi consecințe grave*, disponibil la adresa www.ziare.com.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Pentru amănunte, a se vedea I. Gaidau, *Extrema dreaptă, favorită și în Olanda*, disponibil la adresa adevarul.ro.

¹⁵ G. Zamfirescu, *Anunț cutremurător pentru Europa: Brexit-ul e doar începutul destrămării U.E.*, disponibil la adresa www.stiripesurse.ro. La o zi după investirea lui Donald Trump în funcția de președinte al S.U.A., la o reuniune a liderilor de extremă dreaptă din Germania, Franța, Italia și Olanda, care a avut loc în orașul german Koblenz, Marine Le Pen a declarat că Brexit-ul va avea un efect de domino în Uniunea Europeană și că această lume veche trebuie abandonată în mod rațional după victoria partidelor sus-menționate și a altora similare lor în fiecare stat membru al blocului comunitar.

partide populiste și eurosceptice, aflate în prezent în opoziție¹⁶". Iar aceste previziuni se pot împlini dacă ținem cont de faptul că în statele menționate – state importante ale construcției unional europene –, însă și în alte state membre, partidele naționalist-populiste se află în plin avânt, atrăgând tot mai mulți adepți din tot mai numerosul electorat nemulțumit de incapacitatea partidelor de sorginte liberală, populară sau social-democrată de a le asigura un nivel de trai corespunzător, șanse egale de afirmare în societate, precum și o siguranță a persoanei sporită. Prin urmare, responsabilii de la Bruxelles nu ar trebui să uite că în anul 2015 Grecia a fost la un pas să renunțe la moneda Euro, ceea ce „ar fi zguduit din temelii fundamentul financiar al întregului bloc comunitar¹⁷". Iar acest lucru s-ar putea repeta, generând o criză la nivelul întregii Uniuni Europene, dacă în Italia – a treia economie a zonei euro – alegerile ar fi câștigate de partidul antisistem *Mișcarea 5 Stele*, cu un mesaj electoral ce ar promova ieșirea țării din zona euro¹⁸.

Institutul Stratfor mai relevă și faptul că „Uniunea Europeană întâmpină obstacole în ceea ce privește stabilirea unei rețele de securitate unice¹⁹; pe cale de consecință, spunem noi, aceasta conduce, în fapt, la inexistența unui sistem eficient de informare, de comunicare între statele membre în scopul prevenirii și combaterii criminalității grave de dimensiune transfrontalieră, cum ar fi: terorismul, corupția, traficul de persoane, traficul ilicit de droguri, criminalitatea informatică și criminalitatea organizată ș.a.²⁰ Atentatele teroriste de la Paris, de la Bruxelles, de la Berlin (chiar la Târgul de Crăciun), și nu numai, au lăsat urme adânci în interiorul Uniunii Europene, mai precis au afectat relațiile obișnuite, firești între statele membre. Pe aceeași linie se situează și problema imigranților, care nu și-a găsit încă o rezolvare unitară, înfățișată prin pozițiile diferite pe care s-au situat țările membre față de cotele de refugiați, precum și prin „lupta pe care au dus-o pentru păstrarea controlului propriu asupra frontierelor²¹".

Astfel, s-a dovedit, o dată în plus, dacă mai era nevoie, că structurile de securitate unional europene de tipul Eurojust²², Europol²³ sau Frontex²⁴ au un caracter limitat și mai mult logistic, Uniunea Europeană fiind și în prezent, după

¹⁶ F. Pușcaș, *Referendum Italia: Înfrângere categorică pentru premierul Renzi*, disponibil la adresa www.stiripesurse.ro.

¹⁷ C. Andrei, *op. cit.*

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ M. Birnaure, *Analiză Stratfor. Care este cea mai mare problemă de securitate a U.E. în fața terorismului*, disponibil la adresa www.gandul.info.

²⁰ În acest sens, a se vedea art. 83 alin. (1) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene.

²¹ *Ibidem.*

²² Referitor la Eurojust a se vedea art. 85 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene.

²³ Cu privire la Europol a se vedea art. 88 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene.

²⁴ Agenția Europeană pentru Gestionarea Cooperării Operaționale la Frontierele Externe ale Statelor Membre ale Uniunii Europene a fost instituită în temeiul art. 1 alin. (1) din Regulamentul (CE) nr. 2007/2004 din 26 octombrie 2004, publicat în Jurnalul Oficial nr. L 349/2004, p. 1-11; a se vedea și <https://www.politiadefrontiera.ro>.

aproape 60 de ani de existență, „doar un pact între state²⁵”. La toate acestea se adaugă și amânarea nejustificată a instituirii Parchetului European²⁶.

În plus, trebuie subliniată reticența statelor membre de a renunța la suveranitate atunci când vine vorba despre securitatea națională, atitudine ce influențează negativ, printre altele, cooperarea judiciară în materie penală, cooperarea polițienească, cooperarea în domeniul asigurării granițelor uniunii etc.

Dacă analizăm, chiar și fără a intra în amănunte, cele menționate mai sus, este indiscutabil că propulsarea forțelor naționaliste și populiste printr-o retorică antieuropeană puternică, scăderea încrederii în Uniunea Europeană²⁷ și, pe cale de consecință, creșterea numărului euroscepticilor în tot mai multe state membre, insecuritatea tot mai accentuată din spațiul unional european, diferențele vizibile dintre țările membre cu economii și armate puternice, precum și cu un plus de democrație și cele situate la antipodul acestora ș.a., sunt tot atâtea obstacole în calea promovării valorilor pe care se întemeiază Uniunea Europeană și a îndeplinirii obiectivelor acesteia.

Potrivit prevederilor art. 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană, uniunea este clădită pe respectarea următoarelor valori comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între bărbați și femei: *demnitatea umană, libertatea, egalitatea, statul de drept, drepturile omului, inclusiv drepturile persoanelor care aparțin minorităților*. Așa cum s-a arătat cu drept cuvânt în doctrina de specialitate, valorile prevăzute în art. 2 „nu sunt doar declarative, ele având un caracter concret: respectarea acestor valori și angajamentul de a le promova în comun reprezintă una dintre condițiile de aderare la Uniunea Europeană²⁸”, conform art. 49 din Tratatul privind Uniunea Europeană.

Cât despre *obiectivele* Uniunii Europene acestea sunt prevăzute în art. 3 din tratatul sus-menționat. Dintre acestea amintim: promovarea păcii, a valorilor sale și bunăstarea popoarelor sale; spațiul de libertate, securitate și justiție, fără frontiere interne, oferit cetățenilor europeni, în interiorul căruia este asigurată libera circulație a persoanelor, în corelare cu măsuri adecvate la frontierele externe, dreptul de azil, imigrarea, precum și prevenirea criminalității și combaterea acestui

²⁵ M. Birnaure, *op. cit.*

²⁶ În legătură cu Parchetul European, a se vedea art. 86 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. Pentru detalii asupra acestei instituții, în special asupra aspectelor diacronice și de cercetare științifică, a se vedea: A. Lazăr, *Procurorul european – retrospectiva cercetării științifice premergătoare propunerilor Comisiei Europene*, în „Pro Lege” nr. 4/2016, p. 21-33; Ghe. Bocșan, *Biroul procurorului european. Analiza diacronică a propunerilor de acte normative europene*, în „Pro Lege” nr. 4/2016, p. 34-74.

²⁷ Cel mai recent Eurobarometru arată că încrederea în Uniunea Europeană a scăzut în mod impresionant, de la 57% în 2007 la 33% în 2016 (C. Andrei, *op. cit.*).

²⁸ François-Xavier Priollaud, David Siritzky, *Le traité de Lisbonne. Texte et commentaire article par article des nouveaux traités européens (TUE-TFUE)*, La documentation Française, Paris, 2008, p. 33, *apud* A. Fuerea, *Dreptul Uniunii Europene – principii, acțiuni, libertăți* – , Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 24.

fenomen; instituirea unei piețe interne²⁹, inclusiv promovarea progresului științific și tehnic; combaterea excluziunii sociale și a discriminărilor; promovarea justiției și a protecției sociale; egalitatea între femei și bărbați; solidaritatea între generații; protecția drepturilor copilului; promovarea coeziunii economice, sociale și teritoriale, precum și solidaritatea între statele membre; respectarea bogăției diversității culturale și lingvistice a uniunii, precum și supravegherea protejării și dezvoltării patrimoniului cultural european; instituirea monedei unice care este euro; pe plan extern: contribuția la pacea, securitatea, dezvoltarea durabilă a planetei, eliminarea sărăciei și protecția drepturilor omului etc.

Apreciem că respectarea acestor valori, precum și atingerea obiectivelor mai sus amintite ar fi realizabile doar într-o uniune consolidată pe palierele politic, juridic, securitate și militar, precum și cu o dezvoltare economică durabilă în scopul protecției mediului și al grijii față de generațiile următoare.

Fără îndoială ne referim la nevoia realizării *Statelor Unite ale Europei*, concept deloc nou așa cum vom arăta pe scurt în cele ce urmează. Astfel, în anul 1934, chiar din România, se lansa un apel esperanto cuprinzând 10 puncte viziune pentru realizarea Statelor Unite ale Europei, ce solicita europenilor, printre altele, să ceară constituirea unei armate europene comune și introducerea unei monede unice³⁰. Câțiva ani mai târziu, mai precis în 1942, editorul și scriitorul Petre Georgescu-Delafras, în romanul „Omul de mâine”, se referea la „organizarea Europei într-un mare stat federal, cu o singură conducere politică și economică³¹”. În sfârșit, Winston Churchill, în 1946, vorbea în aula Universității din Zurich despre necesitatea existenței unor așa-numite „State Unite ale Europei³²”.

După eșecul din 2005³³ și impasul constituțional în care se găsește în prezent Uniunea Europeană în plină eră a globalizării greu de gestionat și cu riscuri majore pentru viitorul omenirii, credem că uniunea ar trebui să ia o decizie politică înțeleaptă, și anume reluarea cu mai multă fermitate, convingere și seriozitate a procesului de elaborare și adoptare a unei Constituții Europene. Această lege fundamentală ar putea, într-un viitor nu prea îndepărtat, să conducă la crearea Statelor Unite ale Europei, în care tuturor oamenilor – cetățeni europeni – și tuturor statelor-națiuni membre li s-ar recunoaște și li s-ar garanta aceleași drepturi și li s-ar impune aceleași îndatoriri, conform normelor juridice convenite. Totodată, se impune atribuirea de către statele membre a unor competențe sporite uniunii,

²⁹ Aceasta acționează pentru dezvoltarea durabilă a Europei, întemeiată pe o creștere economică echilibrată și pe stabilitatea prețurilor, pe o economie socială de piață cu grad ridicat de competitivitate, care tinde spre progres social, precum și pe un nivel înalt de protecție și de îmbunătățire a calității mediului.

³⁰ A. Fuerea, *op. cit.*, p. 13.

³¹ *Ibidem*, p. 14.

³² *Ibidem*.

³³ Respingerea prin referendum de către Franța și Olanda a Tratatului care instituie Constituția Europeană (TCE), în mod obișnuit denumit Constituția Europeană. În legătură cu acest subiect, a se vedea și europaindirect.ecosv.ro/constitutia.htm.

inclusiv în domenii care țin nemijlocit de suveranitatea acestora. Națiunile își vor putea păstra specificul lor etnic, cultural și religios, cât timp acesta nu va aduce atingere intereselor comune ale uniunii. Iar principiile subsidiarității și proporționalității vor continua să reglementeze exercitarea competențelor uniunii, evident raportat la noile configurări ale acestora.

Considerăm că numai în acest fel poate fi împiedicat procesul de disoluție al Uniunii Europene, mai ales că în lupta continuă pentru împărțirea și reîmpărțirea lumii, marile puteri precum S.U.A., Federația Rusă ori, mai nou, China nu își doresc o Europă unită și puternică din motive lesne de înțeles.

Dispariția Uniunii Europene ar pune în pericol, în primul rând, pacea mondială; ar spori insecuritatea la nivel endemic și european, prin creșterea riscului de atentate teroriste și scăparea de sub control a procesului de imigrație; ar favoriza neînțelegerile tradiționale de ordin etnic, religios și naționalist specifice spațiului european, prin ajungerea la putere a unor partide sau formațiuni politice cu un discurs populist-naționalist; ar împiedica dezvoltarea economică și socială a statelor membre, primele afectate fiind statele mai mici și mai slab dezvoltate din punct de vedere economic; ar spori inegalitatea și sărăcia în societatea europeană; ar eroda democrația din statele membre și, pe cale de consecință, statul de drept cu instituțiile sale specifice, societatea civilă, precum și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În legătură cu România aceasta ar trebui să susțină proiectul unei Uniuni Europene puternice, prin consolidarea instituțiilor statului român și încurajarea edificării unei societăți civile active și unite, vigilentă la dinamica fără precedent la nivel geostrategic și geopolitic.

Pentru a încheia într-o manieră optimistă, voi apela la cartea lui Robert D. Kaplan intitulată *În umbra Europei: două războaie reci și trei decenii de călătorie prin România și dincolo de ea*, din care citez următoarele: „... în timp ce cetățenii din diferite țări pot fi refractari la viziunea elitistă a unei Europe unite proferată de eurocrații de la Bruxelles, naționalismele spre care coboară unii dintre ei nu au intensitatea celor din anii '20 și '30, când contactul cu lumea din afară era mult mai precar decât în prezent (în plină eră a informaticii și a înaltelor sale tehnologii, paranteza noastră – O.P.) ... Europa nu se va lăsa posedată din nou de demonii trecutului. Continentul va adopta o ideologie cu totul nouă sau una altoită pe cele vechi³⁴”.

³⁴ Robert D. Kaplan, *În umbra Europei: două războaie reci și trei decenii de călătorie prin România și dincolo de ea*, Ed. Humanitas, București, 2016, p. 306.